

Problémom logického odrazu pohybu sa zapodieva štúdia J. A. Petrova. Autor dokazuje, že „ťažkosti logického odrazu pohybu alebo odrazu pohybu pomocou abstrakcií vznikajú v procese opisu zákonitostí pohybu abstrakciami všeobecne, najmä matematickými. Prítom jednou zo základných úloh logického zobrazenia pohybu je konštrukcia formálno-logickej neprotirečivej definície pojmu pohyb a jednotiek jeho miery“ (s. 597). Autor skúma vzájomný vzťah definície pohybu, logického protirečenia, ako aj funkciu premiestnenia a jej vzťah k matematickým funkciám. Z tohto aspektu rozoberá jednotlivé apórie Zenona.

Práca je napísaná na dobrej teoretickej úrovni a zodpovedá súčasnej úrovni vedeckého poznania. Okrem analýzy pojmov priestoru, času a pohybu skúma sa aj vzájomný vzťah a ich funkcionálna jednota v teoretickom systéme vedy. Je jasné, že v jednej práci nemohli byť rozpracované všetky aspekty tejto širokej problematiky. Syntetický prístup však umožnil zdôrazniť práve úzku spojitosť medzi týmito kategóriami. Spomínanú prácu považujeme za úspešný marxistický príspevok v rozpracovaní základných problémov kategórií priestoru, času a pohybu na úrovni súčasných vedeckých poznatkov.

Ján Dubnička

FILOZOFICKÁ PRÁCA O PRAVDEPODOBNOSTI

Autor *Úvodu do sveta pravdepodobnosti* (Vvedenje v verojatnostnyj mir, Moskva 1971) J. V. Sačkov nie je našej filozofickej verejnosti neznámy. Roku 1961 vyšiel v Prahe preklad jeho knihy pod názvom *Materialistický výklad kvantovej mechaniky* a na stránkach odborných publikácií a časopisov vychádzajú už po mnoho rokov jeho štúdie, ktorých dominantnou témou sú problémy pravdepodobnosti a štatistiky.

Kniha je rozdelená do niekoľkých častí, pričom prvé dve kapitoly majú charakter akejsi teoretickej prípravy. Poukazujú sa v nich na význam pravdepodobnosti v súčasných vedách; osobitne sa vyzdvihuje význam matematiky a systémovo-štruktúrny prístup. Sačkov vychádza z myšlienky, že spojením dvoch vecí vzniká čosi nové; kvality tohto nového nie sú aditívnym vyjadrením izolovaných zložiek. To je jasné dištancovanie sa od mechanistického chápania, to je východisko nezlučiteľné s redukcionizmom. Vo svojej argumentácii sa autor knihy opiera aj o najnovšie výsledky výskumu v teórii informácií a v kybernetike.

Tretia kapitola sa zaoberá problematikou determinizmu. Sačkov sa tu predstavuje ako znalec histórie fyziky a vystihuje slabé stránky mechanistického determinizmu, najmä jednoznačnosť a rovnocennosť súvislostí. Hoci sa pod titulom uvádza, že ide o metodologické otázky, autor knihy sa nevyhýba ontologickým úvahám, ak je to potrebné na všestranné objasnenie sledovaných problémov. Podľa jeho náhľadu poznanie nemožno objasniť bez prihliadania na bytie, ktorého je odrazom a vyjadrením.

K jadrú problematiky sa autor dostáva vo štvrtej kapitole, kde analyzuje základné myšlienky teórie pravdepodobnosti. Teóriu pravdepodobnosti vymedzuje ako matematickú disciplínu, ktorá skúma zákonitosti náhodných javov. Zdôrazňuje, 1. že náhodná udalosť vystupuje ako element náhodného masového javu. 2. Množina udalostí sa delí na triedy, podmnožiny, charakterizuje ich rozmanitosť. 3. Ako tretiu základnú črtu pravdepodobnosti — v zhode s mnohými inými autormi — uvádza nezávislosť. (Pri výklade týchto problémov sa opiera o známych sovietskych

ských autorov; cituje najmä Gnedenka a Kolmogorova, ktorých práce si získali uznanie aj za hranicami Sovietskeho zväzu.)

Po uvedených úvahách autor knihy logicky prichádza k záveru, že ústredným pojmom v teórii pravdepodobnosti je pojem distribúcie (rozdelenia). Túto koncepciu odôvodňuje nielen v recenzovanej knihe, ale aj v mnohých svojich predchádzajúcich štúdiách. Z hľadiska tejto koncepcie sa kriticky vyrovnáva aj s náhľadmi R. Misesa, ktorý chápal pravdepodobnosť ako limit relatívnej frekvencie v nekonečných radoch. Pritom sa Sačkov opiera o známe štúdie Chinčina, publikované svojho času vo Voprosoch filosofii.

Z nadpisu knihy by sa dalo očakávať, že autor zaujme stanovisko aj k ďalším koncepciám pravdepodobnosti, najmä k logickej a tzv. personalistickej. Medzi sovietskymi logikmi sú viacerí takí, ktorí chápu pravdepodobnosť ako vzťah medzi evidenciou a záverom, ako tzv. indukčnú pravdepodobnosť. Sačkov sa však o takýchto autoroch a koncepciách vôbec nezmieňuje. V centre jeho pozornosti sú hromadné náhodné javy, tak ako sú napr. reprezentované súbormi elementárnych častíc, kozmického žiarenia, atómov, molekúl a pod.

V piatej kapitole sa štatistické distribúcie analyzujú na materiáloch z klasickej a kvantovej fyziky. Tu Sačkov nadväzuje na niektoré myšlienky zo svojej predchádzajúcej knihy, venovanej materialistickej interpretácii kvantovej mechaniky. Na úplné pochopenie autorových úvah sú potrebné značné znalosti z matematiky a fyziky.

Náplň nasledujúcej časti knihy tvorí to, čo by sa dalo označiť ako kategoriálna analýza pravdepodobnosti. Analýza pravdepodobnosti sa priamo alebo nepriamo dotýka aj problematiky nevyhnutnosti a náhodnosti, možnosti a skutočnosti, jednotlivého a všeobecného, podstaty a javu a pod. Sačkov poukazuje na to, ako sa

rozšírením pravdepodobnostných metód v exaktných prírodovedeckých teóriách zvädza element nejednoznačnosti a neurčitosti, ako sa pod tlakom nových objavov mení aj sám štýl myslenia.

Engels upozorňoval na to, že medzi nevyhnutnosťou a náhodnosťou nie je nepreklenuteľná priepasť, že tieto kategórie sú pohyblivé a relatívne. Sačkov kritizuje chápanie náhodnosti ako prejav našej nevedomosti. Zo všestrannej súvislosti javov a udalostí vyplýva, že nie je možné izolovať priebeh dejov od vonkajších zásahov, resp. rušivých faktorov. Náhodnosť a nevyhnutnosť pokladá Sačkov za dve samostatné, vzájomne nereducovateľné kategórie, vyjadrujúce objektívne stránky diania.

Je žiaduce v knihe takéhoto druhu objasniť aj vzťah pravdepodobnosti a možnosti. V odbornej literatúre sa neraz možno stretnúť s náhľadom, že pravdepodobnosť je kvantitatívnou mierou či vyjadrením možnosti. Klasická definícia pravdepodobnosti vychádzala z predpokladu o rovnakých možnostiach, moderná fyzika zvädza pojem potenciálne možného a spája ho s vlnovou funkciou. Tu sa črtá plodná spolupráca matematiky a fyziky s modálnou logikou a všeobecnou filozofiou.

Posledná kapitola knihy je venovaná perspektívnym smerom ďalšieho vývinu teórie pravdepodobnosti. Podnetne tu zasiahla najmä teória informácie a kybernetika. Po začiatočných pokusoch odvodí informáciu z pravdepodobnosti a naopak prichádza obdobie pokojnej a vecnej analýzy, sprevádzané tolerantnejším postojom k prípadným odlišným náhľadom, ak sú vedecky zdôvodnené.

Celkové hodnotenie knihy podal čiastočne sám autor. Svoju prácu pokladá za úvod, za objasnenie východiskových pozícií teórie pravdepodobnosti a jej aplikácií. Hlavnou prednosťou knihy je to, že sa v nej rozoberajú naliehavé teoretické a metodologické problémy súčasného stavu poznania, súčasnej vedy, najmä

matematiky, fyziky, teórie informácií a kybernetiky, pričom sa uplatňujú aj niektoré myšlienky systémovo-štruktúrneho prístupu k skutočnosti v zhode s princípmi dialektiky. Hoci kniha zo začiatku pôsobí dojmom populárno-vedeckej lektúry, dostáva sa postupne do náročnej roviny

a miestami predpokladá značné odborné znalosti. Jediným nedostatkom knihy je azda to, že sa v nej málo prihliada na spoločenské vedy, hoci v nich sa štatistické metódy oddávna intenzívne používajú.

Július Švihran

MONOGRAFIA A. F. KOROBKOVA O SPOLOČENSKO-POLITICKOM A FILOZOFICKOM MYSLENÍ INDONÉZIE

Hoci spoločensko-politické a filozofické myslenie krajín Ďalekého východu (medzi ktoré patrí aj Indonézska republika) má za sebou už dosť dlhý vývin a nadväzuje na pomerne staré tradície, nemožno ho z hľadiska odpovedí teoretických vedných disciplín na praktické otázky spoločenského života ani zďaleka považovať za ukončené, zavŕšené, definitívne uzavreté. Práve naopak: udalosti nedávnych rokov, ktoré prebehli — a to veľmi dramaticky — v Indonézii, nás presvedčujú o tom, že sa tu možno stretnúť s myšlienkovými prúdmi, ktoré nie sú vždy jednoliate a neprotirečivé, v ktorých sa často zrážajú pozostatky tradičného uvažovania o svete s aktuálnymi požiadavkami politickej, kultúrnej a sociálnej skutočnosti, v ktorých neraz bojuje pokrokové s reakčným a v ktorých za konkrétnych podmienok nemusí zvíťaziť vždy to pokrokové.

Aby sme mohli správne reagovať na isté spoločenské javy, zmeny, udalosti, mali by sme vždy poznať ich myšlienkové aj kultúrno-civilizačné zázemie; plaš to aj v prípade Indonézie. Vzácnjej príležitosti zoznámí sa so spoločensko-politickými, filozofickými a sociologickými prúdmi v súčasnom živote tejto krajiny sa nám dostalo prostredníctvom monografie sovietskeho filozofa a orientalistu Alexandra Fiodoroviča Korobkova,

ktorú pod názvom *Buržoázne spoločensko-politické a filozofické myslenie Indonézie* v tomto roku vydal Filozofický ústav Akadémie vied ZSSR vo vydavateľstve Nauka.¹

Na relatívne rozsiahlej ploche (200 strán malého formátu) sa tu stretávame s dôkladným rozborom problematiky, ktorá súvisí jednak s prítomnosťou spoločensko-politických, filozofických a sociologických snažení dnešnej Indonézie, jednak s ich historickým zázemím a s perspektívami do budúcnosti.

V úvode knihy autor výstižne poznamenáva, že „kým v oblasti objavovania a skúmania pamiatok indonézskej materiálnej kultúry sa už dosiahli určité úspechy, pre rozpracovanie a výskum duchovného dedičstva indonézskeho ľudu a — čiastočne — jeho ideológie (filozofických, spoločensko-politických, náboženských a iných názorov) v rozličných etapách rozvoja krajiny sa urobilo dosiaľ veľmi málo“.²

Zrejme aj to bol jeden z dôvodov, kvôli ktorému sa A. F. Korobkov rozhodol začať svoje skúmania prehľadným historickým rozborom vývinu indonézskeho myslenia a spôsobov preberania duchovného dedičstva. V prvej kapitole knihy sa autor zaoberá problematikou genézy

¹ KOROBKOV, Aleksander Fiodorovič.: *Buržoaznaja obščestvenno-političeskaja mysl Indonézii*, Moskva 1972.

² C. d., s. 3—4.